

KƏND həyatı

"Kənd təsərrüfatının inkişafı bizim üçün həmişə prioritet olub, indiki şəraitdə bunun önəmi daha da artır"

İlham Əliyev,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Azərbaycan kəndinin ictimai-siyasi qəzeti

1923-cü ildən çıxır

Xüsusi buraxılış

Xalq üçün yaşanan ömür

Mehman Tağıyev

Fermer Mehman Tağıyev 1,5 hektar sahədə soya əkib. Əsas məqsədi soya toxumu əldə etmək olub. Fermer 1 hektar sahədə amarant əkib. Azərbaycanda bu bitkini çox az yerdə əkirlər. Bu işdə onda ET əkinçilik institutunun direktoru Faiq müəllim, Sevinc Abbasquliyeva yaxından kömək edib. Mehman müəllim deyir ki, amarantın toxumunu Sevinc xanım gətirib. Dəyərli məsləhətlərini bizdən əsirgəməyib. Mənim

məqsədim, məramım ondan ibarətdir ki, bu bitkinin sahəsini genişləndirəm. Xalqım bu bitkidən istifadə etsin. Bu bitki sağlam həyat deməkdir. Mən qazanc götürmək üşüm yox, xalqımı, onun sağlamlığını düşünərək bu bitkini əkməyə, sahəsini genişləndirməyə çalışıram. Heç bilirsiniz bu bitkinin onkoloji xəstəliklərin I-II fazasında yaxşı effekt verir. İnfarkt miokardı tam sağaldır. Bu yağın Amerikada qiyməti 1800 ABŞ dol-

larıdır. 10 hektar sahədən bir ton yağ çıxır. Mehman Tağıyev qeyd edir ki, bir ton yağın 500 kq təmənnəsiz Müdafiə Nazirliyinə verərdim. Çünki bu yağın qazilərimizə, yaralılarıımıza böyük köməyi olardı. Türkiyə bizdən amarantın kilosunu 12 dollara almaq istəyir.

Fermeri dinlədikə insanın ürəyi dağa dönür. Ürəyi Vətən, xalq üçün yanan öz vəsaitini aqrar sahəyə yönəldən bu sadə insan böyük arzularla yaşayır.

Amarant

Amarant tərəçicəklilər (unluca) fəsiləsinə daxil olan birillik, birevli bitkidir. Dünyada 65 cinsi və 900-ə yaxın növü məlumdur. E.V.Vuef isə onun 7 növünün olduğunu göstərir. Bir çox alimlər isə onun istifadə olunduğu adda qeyd edirlər.

Xüsusilə qeyd etmək lazımdır ki, amarant bitkisi ərzaq dənlik, yemlik, texniki, tibbi, bəzək (dekorativ) və tərəvəz məqsədilə istifadə olunaraq artıq uzun illərdir ki, dünyada öz təşəkkülünü tapmışdır. Məsələn, dənlik, yemlik, tərəvəz, tibbi, bəzək (dekorativ) və s. bölgü üzrə adlandırılır. Bir çox sortları qədim dənli bitkilər hesab olunduğuna baxmayaraq, Şərqi Asiya ölkələrində amarantın 2 növü tərəvəz bitkisi kimi becərilir; 4 dekorativ bitkinin 3 növü çiçəyinə görə, 1-i isə yarpağına görə dekorativ adlandırılır.

Bir bitkinin çəkisi 3-5 kq olduğuna görə 1 ha sahədən 200-250 ton bioloji yaşıl kütlə götürmək mümkündür. Ona görə də kənd təsərrüfatı heyvanlarının yemləndirilməsində xüsusi çəkisi olan yemlik bitkidir.

Amarantın aqrotexnikası. Qeyd etdiyimiz kimi toxumla çoxalan birillik bit-

sm olduqda cərgəarası becərmə başlanmalı, əlaq otları məhv edilməli və bitkilər seyrəldilməlidir. Amarant bitkisinin sutka ərzində 5-8 sm sürətlə böyümə qabiliyyətinə malik olması əlaq otlarının zəifləməsinə səbəb olur. Dənin kütləvi yetişmə fazasında sorqo toxumu yığan CM-2,6 markalı aqreqatla biçilir, quru-

Bitkinin hündürlüyü 1,5-2,0 m, yaxşı becərildikdə və münbit torpaqlarda daha yaxşı inkişaf edərək boyu 3 metrə (Abşeron) çatır. Gövdəsinin diametri 8-10 sm, bir bitkinin orta kütləsi 3-5 kq (bəzən 30 kq) olur. Yarpaqları iri, uzunsov, oval, ellips şəkillidir. Çiçək qrupu qalın (gur) süpürgə şəklili, 1,5 m-ə qədər uzunluğunda müxtəlif formalarda sıx olur. Dəni xırda, dairəvi, parlaq, ağ, çəhrayı, qəhvəyi və qara rənglidir. 1000 dəninin kütləsi 0,6-0,9 qramdır. Bir süpürgəsində 1-1,5 kq-a qədər dən olur. Süpürgələmə fazasında sutkalıq boyverməsi 4-7 sm, vegetasiya müddəti 85-150 gündür. Qeyri-adi yüksək sıxlıqda yaxşı inkişaf etmə qabiliyyətinə malik bitkidir. 1 hektar sahədə 75 min ədədə qədər bitki olur.

kidir. Amarant bitkisi istər əsas, qarışıq, təkrar əkinlər üçün yararlıdır.

Azərbaycan şəraitində səpin iqlim şəraitindən asılı olaraq aprel ayının ikinci, yaxud üçüncü ongünlüyündə, bəzən mayın əvvəllərində, eləcə də payızlıq taxıllardan sonra yaşıl yem və dən kimi səpilə bilər. Bitkiarası məsafə 20-25 sm, cərgəarası 40-45 sm, dən üçün 70-50 sm ölçüdə olmaqla səpilir. Səpin daha xırda gözcüklərə malik aqreqat olmadıqda tərəvəz və yonca toxumu səpən maşınlarla (CKOH-4,2, CO-4,2, COH-2,8), yaxud əllə səpilir və toxum 1,5-2,0 sm dərinliyində basdırılır. Tam cücərti alındıqdan sonra onların inkişafının ilk 2-3 həftə ərzində sahə əlaq otlarından təmizlənməli, bitkinin hündürlüyü 8-10

dulur, kombayn, ya da əllə döyülür. Vegetasiya müddətində amarant bitkisi ən azı 4-5 dəfə suvarılır. Toxumu 4-5 il cücərmə qabiliyyətini saxlayır.

Amarantın məhsuldarlığı və qidalılıq dəyəri. Dünya əhalisinin ərzaq probleminin həllində DOK, FAO, BO3 təşkilatları tərəfindən tövsiyə edilmiş ərzaq, yemlik, tibbi, texniki, tərəvəz və dekorativ (bəzək) bitkisi kimi istifadə olunan bu super bitki, azməhsuldar və şoranlaşmış torpaqlarda belə əkilə bilər, amarant bitkisidir. Müalicə və cavanlaşdırma, bərpaedici xüsusiyyətlərinə görə tərəcəmədə onu "ölməzlik bağışlayan" aqdladırlar. Quraqlığa dözümlüdür, hətta 45-50°C istiliyə tab gətirir.

(Davamı səh.3-də)

Amarant

(Əvvəli səh.2-də)

Bitklərin inkişafı və böyüməsi üçün torpağı azotla zənginləşdirən mikroorqanizmləri aktivləşdirir.(siderat kimi) 1 hektardan 250 tona qədər yaşıl kütlə, 5 tona qədər dənvermə qabiliyyətinə malikdir. Arıçılıq üçün yararlı yem(tozcuq) mənbəyidir.

Kökü, gövdəsi, yarpağı və dənə, bu və ya başqa dərəcədə, yağ, kaxmal, vitaminlər, pektin, karotin, protein, mikroelementlər, mineral duzlar, şəkər və başqa ekoloji təmiz maddələrin mənbəyidir. Bu bitki əslində, tərkibində yüksək keyfiyyətli həqiqi zülalın 10%-ni təşkil edən qiymətli və insan və heyvan orqanizmi üçün əvəzolunmayan lizin ,triptofan, metionin aminurşulları vardır ki, bu da qarğıdalının, buğdanın, çəltiyin zülalından(tam zülal) keyli üstündür.

Hazırda dünyanın bir çox ölkələrində yüksək keyfiyyətli yeyinti məhsulları hazırlamaq üçün amarant unundan və yarmasından 20%-ə qədər əlavə etdikdə əla pəhriz uşaq yeməkləri, xəşil, sıyıq, çörək, makaron və makaron məmulatları, çörək,müxtəlif şirniyyat növləri, tort, biskivit, peçenye, kəmpot, spirtsiz içkilər, pivə və başqa qidalı ərzaq məmulatları alınır. Onu Amerika, Afrika, yaxın şərq ölkələri, Hindistan, Çin, Misir xalqları yeyinti (qida) kimi və müalicə məqsədilə istifadə edirlər. Amarant bitkisi duru və qatı xörəkilərin hazırlanmasında istifadə edilməklə, həm də bu bitkidən qış üçün tədarük görülür,qurudulur, kələm kimi duza qoyulur və kvasla işlənir, hətta pepsi və koka-koladan daha qiymətli sərinişdirici içkilər hazırlanır.

200 ildən əvvəl Rusiya, Ukrayna, Polşa, Ruminya, Litva, Latviya və Estoniyada amarant ərzaq bitkisi kimi becərilmişdir. Belə məlumat vardır ki, özünün hündür boyu və yüksək gücü ilə fərqlənən Rusiya çarı I Pyotr uşaqılıqda amarantdan hazırlanan (bişirilən) sıyığı tozağacı şirəsi ilə çox sevirmiş.

Keçmiş sovetlər ölkəsində kənd təsərrüfatı akademiyasının əsasını qoymuş və yaratmış, bütün dünyanı gəzib-dolaşmış və planetdə bitən ən nadir, mü-tərəqqi və yaxşı olan bitkiləri özünün çox böyük kolleksiyasını toplamış akademik N.V.Vavilov əvvəlcədən demişdir ki, amarant 21-ci əsrin əsas dənli bitkisi olacaqdır. Onun bu uzaqgörənliyi müasir dövrdə də öz əksini tapır.

Dünyanın demək olar ki, bütün ölkələrində (Azərbaycandan başqa) geniş miqyasda (hərtərəfli) istifadə edilir və bütün məhsuldarlıq və keyfiyyət göstəriciləri nəzərə alınaraq hesablanmışdır ki, 1 hektar amarant sahəsi təxminən 10 min rubl, yaxud 330 dollar məbləğində gəlir gətirərsə, dünyada bu bitkinin 90-100 mln hektar sahəsindən 29,7-33,0 milyard dollar xalis gəlir əldə etmək mümkündür.

Amarant dəninin, eləcə də yaşıl kütləsinin işlənmə (istifadə) sferası (miqyası) əhatəli olduğuna görə bir sıra ölkələrdə onun ixracı durmadan artır.. Məsələn, Azərbaycana ən yaxın ölkələrdən Rusiya və Ukrayna respublikalarında ama-

rant dəninin yeyinti, yemlik, həm də toxum kimi, yağının tibbi (müalicə), həm də yeyinti məhsulu kimi satış qiymətləri müəyyənləşdirilmiş və satışa buraxılmışdır. Rusiyanın müxtəlif regionları üzrə amarant dəninin qida və yemlik məhsulu kimi 1 kq-nin qiyməti təxminən 190-430 rubl (108-245 dollar), toxum kimi 200-1500 rubl (114-885 dollar), 1 flakon yağı isə 990-1210 rubl (564-640 dollar) qiymətə satılır.

Hazırda heyvandarlığın, həmçinin quşçuluğun tələbatına uyğun inkişaf etdirilməsində və onun maya dəyərinin aşağı salınmasında ən mühüm tədbirlərdən biri möhkəm yem bazasının yaradılmasıdır. Yem bazasının möhkəmləndirilməsində isə mövcud ənənəvi yem bitkilərinin əkin sahəsinin artırılması, istərsə də onların məhsuldarlığının günün tələbi səviyyəsində yüksəldilməsi problem olaraq qalmaqdadır. Qışlama dövründə heyvanların yem payında qida maddələri çatışmazlığını aradan qaldırmaq üçün hər şeydən əvvəl təsərrüfatın özündə istehsal olunan yemlərin keyfiyyətini istifadə imkanlarını bilməklə yanaşı, onların yemləməyə hazırlanma texnologiyasına düzgün əməl olunmalıdır.

Əhalinin ərzaq məhsullarının tərkib hissəsi sayılan heyvandarlıq məhsullarına olan tələbatının ödənilməsi Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 25 avqust 2008-ci ildə imzaladığı "Ərzaq təhlükəsizliyinə dair Dövlət Proqramı"nda da öz əksini tapmışdır.

Məlumdur ki, kənd təsərrüfatı heyvanları və quşlarının yem payının qidalılığına görə əsas hissəsini dən yemləri, xüsusilə buğda, arpa, qarğıdalı və insan tərəfindən istifadə oluna bilən başqa dən yemləri təşkil edir, lakin qeyd olunan dən yemləri həm də insan üçün ərzaq məhsulu kimi yüksək qiymətləndirilir.

(Davamı səh.4-də)

Amarant

(Əvvəli səh.3-də)

Ona görə də belə bitki yemlərinin başqa yeni bitki növləri ilə əvəz olunması və onlardan səmərəli istifadə edilməsi mühüm əhəmiyyətə malik olar. Belə bitkilərdən Azərbaycanda az istifadə olunan, demək olar ki, geniş məqsədlə istifadə olunmayan amarant bitkisidir..

Dünyada və eləcə də Azərbaycanda (Əkinçilik Elmi Tədqiqat İnstitutu) tərəfindən aparılan çoxsaylı elmi tədqiqat işlərinin nəticələri göstərir ki, amarant bitkisi yüksək məhsuldarlığı, qidalılığı və ərzaqlıq və yemlik keyfiyyəti ilə önəmli bitkilərdən əsaslı fərqlənir.

Əkinçilik Elmi Tədqiqat İnstitutu Yemlərin Texnologiyası və zootexniki qiymətləndirilməsi laboratoriyasının əməkdaşları tərəfindən aparılmış çoxsaylı elmi tədqiqat işlərinin nəticələrinə əsasən qeyd etmək olar ki, Azərbaycan şəraitində ,intensiv texnologiya tətbiq etməklə, amarant bitkisinin yaşıl kütlə məhsuldarlığı 1500-2000 sentner, dən isə 30-50 sentner olmuşdur. Belə ki, Azərbaycan Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi Əkinçilik Elmi-Tədqiqat İnstitutunun Yemlərin texnologiyası və zootexniki qiymətləndirilməsi laboratoriyası əməkdaşlarının rəhbərliyi ilə hər il respublikanın müxtəlif torpaq-iqlim şəraitində amarant bitkisinin hər iki növünün əkini həyata keçirilmişdir. Abşeron, Kürdəmir, Saatlı, Səlyan, Sabirabad, Beyləqan, Gəncə, Lənkəran, Goranboy, Fizuli, Ucar, Şəki, Ağstafa, Şəmkir, To-

vuz, Gədəbəy və s.bölgələrdə tədqiqat məqsədilə əkilən amarant bitkisi üzərində müəyyən müşahidələr (bitkinin boyu,budaqlanma intensivliyi, çiçəkləmə, toxuməmələgəlmə fazaları,yaşıl kütlə və dən məhsuldarlığı ,keyfiyyət göstəricilər və s.)aparılmış və heyvandarlıq təsərrüfatlarında (iribuynuzlu,xır-dabuynuzlu,quşlar və arılar) yem rasionlarına əlavə edilərək ,nəticələr qeyd olunmuşdur.

Abşeronda əkin 27.04.2022-ci il tarixdə, sonrakı əkinlər 23-05.2022-ci il

becərilməsi zamanı heç bir pestisid və gübrələrdən istifadə olunmamışdır. Bitki xəstəlik və zərərvericilərə davamlıdır. Quraqlığa dayanıqlı olub, torpağın duzluğunu aradan qaldıran bu bitki Azərbaycan şəraitində, xüsusilə Abşeronda suvarmaya həssaslıq göstərir. Bitkinin boyu təxminən 2,5 m-ə,bəzən də çox(3m) çatır. Müxtəlif fermer təsərrüfatlarında, Sabirabadda tədqiqat məqsədilə 0,3 ha sahədə, Kürdəmirdə 1ha sahədə,ümumiyyətlə respublikada cari il də 3,5 ha ərazidə amarant bitkisi əkilmişdir.

Əkinçilik Elmi-Tədqiqat İnstitutunun Yemlərin texnologiyası və zootexniki qiymətləndirilməsi laboratoriyasında respublikada ilk dəfə olaraq amarant unundan çörək bişirilməsi üçün tövsiyələr hazırlanmışdır.Azərbaycan Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin Aqrar İnnovasiya Mərkəzinin təşkilatçılığı ilə bölgələrdə keçirilən innovasiya festivallarında və çoxsaylı fermer müraciətləri sayəsində respublikanda ilk dəfə dequstasiya məqsədilə amarant qatqılı çörəklər bişirilmiş və iştirakçılar tərəfindən bəyənilmişdir.

Hazırda amarant bitkisinin dənindən un (ərzaq məqsədilə),jmix,yağ,yem kimi istər yaşıl kütləsindən, istərsə də dənindən yem rasionlarına əlavə edilməsi,dekorativ məqsədlərlə milli bayramlarda əhaliyə paylanılması,çiçəkləri,gövdə,kök və yarpaqlarından tibbi məqsədlərlə istifadə olunması üçün müəyyən işlər görülür.

(Davamı səh.5-də)

tarixində həyata keçirilmişdir. Əkinin sahəsi cəmi 1 ha təşkil etmişdir. Respublikada ilk dəfə amarant bitkisi üzərində intensiv texnologiya tətbiq olunmuş, bu isə vahid sahədən 2 dəfə yaşıl kütlə və toxum məhsulu əldə etmək deməkdir. Növbəti yaşıl kütlə və toxum məhsulu oktyabrın 1-ci üngnlüyündə tədarük olunmuşdur. Şəmkir rayonu Morul kəndi ərazisində fermer təsərrüfatında 1 ha sahədə 16.05.2022-ci il tarixdə amarant bitkisi əkilmişdir. Məhsul yığımlı oktyabrın birinci üngnlüyündə həyata keçirilmişdir.Bitkilərin üzərində müvafiq müşahidələr aparılmışdır.. Bütün təsərrüfatlarda amarant bitkisinin

Amarant

(Əvvəli sah.4-də)

Xüsusilə də ,amarant cü-cərtillərinin istifadəsi insanlar tərəfindən(müalicəvi xüsusiyyətinə görə) ciddi maraq doğurmuşdur. Bitki həm də qiymətli sideratdır,törpaqda düzlüq probleminin aradan qaldırılmasında bitkidən təkrar əkinlərdə siderat kimi istifadə olunmuşdur.

Ümumiyyətlə, amarant bitkisi yüksək dən məhsuldarlığına görə xeyli fərqlənir, yəni əlverişsiz şəraitdə belə hər hektardan minimum 20 sent., bütün aqro-texniki tədbirlər tətbiq edilməklə suvarılan şəraitdə bundan 2, hətta 3 dəfə çox dən məhsulu götürülür. Amarantın üstün cəhətlərindən biri də yaşıl kütləsi və dənə proteini, yağ, mineral maddələr və vitaminlərlə zəngin olmasıdır. Hətta Avstraliya alimləri amarantın "C" vitamini, makro və mikroelementlərlə zənginliyinə görə ona oxşar ikinci belə bitkinin olmamasını qeyd edirlər.

Amarant ev heyvanlarının və quşlarının ecəzkar yemidir.Əgər onun yaşıl kütləsini (25%-ə qədər) başqa yemlərlə birlikdə donuzlara verilərsə 2-5 dəfə, cü-cələlərə verilərsə 2-3 dəfə tez, inək və keçilər isə həm ötlük ,həm də südlük istiqamətdə heyvanlarda çəki artımı müşahidə olunar.Sağmal inəklərə verilərsə,südü yağlılığı artır.Heyvanlara yaşıl kütləsini verdikdə, heyvanlar tez böyüyür, 4 aya təxminən 60 kq canlı kütlə əmələ gətirir.

Əkinçilik Elmi Tədqiqat İnstitutunun Yemlərin texnologiyası və zootexniki qiymətləndirilməsi laboratoriyasının əməkdaşları tərəfindən südlük iribuynuzlu cins mal-qara üzərində yaşıl yem kimi və inkişafda olan quşlar üzərində yem rasionuna əlavə edilməklə tədqiqat aparılmış, nəticələr qeyd olunmuşdur. Bu zaman quşlar üzərində aparılan tədqiqatlarda yem rasionuna

defisit yemlərin- ət-sümük unu, ot unu və balıq unu əlavə edilməsə də quşların salamat saxlanması, boy artımı, çəki kütləsi və bədən ölçülərinin normal inkişafı təmin olunmuşdur.İribuynuzlu heyvanlarda isə südü məhsuldarlığı

və keyfiyyəti (yağlılığı) artmışdır.

Heyvandarlığın inkişaf etdirilməsində,bu sahədə məhsuldarlığın ,xüsusilə də istehsal olunan heyvani məhsulların- ət və ət məhsulları,süd və süd məhsullarının keyfiyyətinin yaxşılaşdırılmasında zülalla zəngin bitkilərin rolu böyükdür.Bu bitkilərin tərkibində olan qida maddələrinin miqdarı,qidalılığı ,həzməgəciliyi yüksək olmaqla həm də əkinçilik üçün böyük əhəmiyyətə malikdir.

Amarant -yüksək zülallı bitkidir.İstər yaşıl kütləsində ,istərsə də dənədə əvəzolunmayan aminturşuların ardıcılığına görə,xüsusilə də lizin,miqdarına görə çox əhəmiyyətlidir.

Dəninin 8%-ə qədər yağdır.Yağı çox qiymətlidir. Tərkibində „skvalen,,adlanan maddə vardır ki, o da çox qiymətli tibbi məmulatdır.Xərçəng xəstəliyinin müalicəsində istifadə olunmaqla,toxumaların regenerasiyasında istifadə olunur.

Tərkibində vitamin C və karotinin çox olması isə onu daha da qiymətli edir, heyvanların immuniteti yüksəlir və nəticədə isə xəstəliyə tutulmurlar.

Raxit cü-cələlərə 2 günlük yemləndirilməsində yaxşı effekt verir.

Beləliklə, qeyd olunanları əsas götürərək respublikada kənd təsərrüfatı heyvanlarının yemə olan çatışmazlığını nisbətən azaltmaq məqsədilə ən sərfəli yemlik bitkilərdən biri kimi amarant bitkisi dənindən, həm də yaşıl kütləsindən keyfiyyətli jmix, şrot, ot unu, qaba yem,dənəvərləşdirilmiş yemlər,qüvvəli yem əlavələri, silos və başqa əlavə yemlər hazırlanması üçün səmərəli istifadə edilməlidir.

Sevil Abbasquliyeva,
Əkinçilik ET İnstitutunun
Laboratoriya müdiri,
Aqrar elmlər üzrə fəlsəfə doktoru

Becərmə texnologiyasının və əkin sisteminin müasir tələblərə cavab verən texnologiyaların tətbiqi kənd təsərrüfatı bitkilərinin məhsuldarlığını artırmağa və heyvandarlığın inkişafı üçün möhkəm yem bazası yaratmağın əsasını təşkil edir. Yemçiliklə məşğul olan təsərrüfatlarda əkin sahəsinin elə bir dövrüyyəsi yaradılmalıdır ki, hektardan daha çox məhsul almaq mümkün olsun. Növbəli əkinlərin və sələf bitkilərin müəyyənlişdirilib düzgün tətbiqi əkinçilik mədəniyyətini yüksəldir, torpağın münbitliyini artırır, bol və keyfiyyətli məhsul alınmasının əsasını təşkil edir.

Amarant

Firdovsi Ələkbərov

dünyada bu bitkiyə maraq artmışdır

Heyvandarlığı keyfiyyətli, bol və qidalı yemlə təmin etməkdən ötrü təbii yem sahələri ilə yanaşı çoxillik əkmələr (yonca, xaşa), paxlahlılar (soya, lərgə, yem noxudu, gülül), dənli bitkilər (arpa, vələmir, qarğıdalı, çəmən toppuzu, rayqras), şirəli yemlər (yem çuğundur, yem qabağı, yem qarpızı) yem bazasının əsasını təşkil edir. Bu bitkilər bol yaşıl kütlə verməklə bərabər torpağı üzvi və mineral maddələrlə zənginləşdirir, onun fiziki xassələrini, strukturunu və münbitlik göstəricilərini yaxşılaşdırır. Belə bitkilərdən biridə amarant bitkisidir.

Amarant (*Amaranthus*) cinsinə və *Amaranthaceae* ailəsinə mənsub olan birillik dənli bitkidir. Gövdəsi düz, yoğun, şaxəlidir, narıncı və qırmızı

rəngli cüpürgələr əmələ gətirir. Yarpaqları yaşıl və parlaq qırmızı rəngli, boyu 1,5 metrədən 2,0 metrədək olur. Toxumları sarı və qara rəngdə çox xırda dairəvidir. 1000 ədəd dəninin çəkisi sortdan asılı olaraq 0,56-0,60 qrama çata bilər. Bir bitkidə 100 min və daha çox toxum olduğundan onun əmsali yüksək olur.

Amarant isti və işıq sevən bitkidir. Onun inkişafı üçün ən əlverişli temperatur 30-35°C hesab olunur. Güclü kök sisteminə malik olduğu üçün yay aylarında inkişafı normal keçir. Vegetasiya müddəti becərmə amillərindən asılı olaraq 120 gündən 150 günə kimi davam edir. Xəstəlik və zərərvericilərə qarşı davamlıdır.

Amarant ərzaq bitkisi kimi hələ 8 min il bundan əvvəl Mərkəzi Amerika və Meksikada məlum olmuşdur. O zamanlar amarantın özündən yemək üçün müxtəlif formalarda istifadə edirmişlər. əsasən onun unundan keyfiyyətli xəmir xörəkləri hazırlayırdılar.

Sonralar xalq tərəfindən amarantın müalicəvi əhəmiyyəti məlum oldu və xüsusəndə körpə uşaqlar üçün xüsusi qidaların hazırlanmasında geniş istifadə olunurdu. Çünki ondan hazırlanan qida məhsulları uzun müddət saxlansa belə xarabə olmur və keyfiyyətini itirmir. Həmçinin onun unundan ləziz və dadlı pəhriz yeməkləri hazırlanır. Araşdırmalar görə 100 qr amarant ununun tərkibində 14 qr asan həzm olunan protein, 65 qr karbohidratlar, 4 mq C vitamini, 159 mq kalsium (Ca), 508 mq kalium (K), 8 mq dəmir (Fe) elementləri və 371 kkalori vardır Avropanın müxtəlif ölkələrində, habelə ABŞ-da ticarət şəbəkələrində şəhər əhalisi üçün amarantın dənə və unu, həmçinin ondan hazırlanmış müxtəlif yeməklər, insanların ehtiyacının ödənilməsi məqsədilə bioloji kütləsi satılır.

Hal-hazırda dünyada bu bitkiyə maraq atılmışdır. Belə ki, Meksikada, Mərkəzi və Cənubi Amerikada, Hindistanda, Çində, Rusiyada, Ukraynada və bir sıra Avropa ölkələrində amarantdan geniş və səmərəli istifadə olunması məqsədilə elmi-tədqiqat mərkəzləri və müəssisələri yaradılmışdır. Təkcə ABŞ-da bu bitki ilə məşğul olan bir neçə elm mərkəzləri və Elmi Tədqiqat Amarant İnstitutu fəaliyyət göstərir.

Tədqiqatlarla müəyyən edilmişdir ki, amarantın yaşıl kütləsi və dənə keyfiyyətinə və tərkibindəki qida maddələrinin miqdarına görə digər yem bitkilərindən üstünlüyü ilə fərqlənir. Həmçinin bu bitki bir çox vitaminlər (A, C, E, B qrupu), liflər, kalsium, fosfor, kalium, maqnezium, mis, dəmirlə zəngindir. Ona görə də amarant heyvandarlıq sahəsində də qidalı yem sayılır. Belə ki, onun yaşıl kütləsindən heyvanlar üçün dənəvər yem, biriket, zülal pastası, hüceyrə şirəsi, ot zərdabı, protein konsentrasi hazırlanır. Belə qarışıqlar digər yemlərə qarışdırmaqla quşçuluq istiqamətində quşların kökəldilməsində geniş istifadə olunur. Bunun

üçün dənə xırdalanır və termik üsulla yem üçün hazırlanır.

Dünya ölkələrində iribuynuzlu mal-qaranın yedizdirilməsində amarantın digər dənəli bitkilərlə qarışıq (qarğıdalı, sorqo) əkinlərindən əldə olunmuş silosla balans-

laşdırılmış protein tərkibinə görə hazırlanmış biokütləsindən geniş istifadə olunur. Belə yemlər heyvanlar tərəfindən iştahala yeyildiyi üçün süd məhsulunun keyfiyyəti yüksəlir və məhsuldarlıq artır.

Əkinçilik Elmi Tədqiqat İnstitutunda aparılmış tədqiqatlar göstərir ki, becərilmə şəraitindən asılı olaraq amarantın əkin sahələrindən 650-800 sen/ha yaşıl kütlə məhsulu götürmək mümkündür.

Qarışıq əkinlərdə isə bu məhsuldarlıq 1200-1300 sen/ha-ya çata bilər.

Amarant həm də yüksək toxum məhsuldarlığı ilə fərqlənir. Əlverişsiz şəraitdə belə hər hektardan 20 sentner toxum məhsulu almaq olur. Amarantın toxumu protein, mineral maddələr və vitaminlərlə olduqca zəngindir. Amarantın toxumları dünyada "super-fud" sayılır. Mütəxəssislər onların qidalı xüsusiyyətlərini çox yüksək qiymətləndirərək uşaqların qidalanmasına daxil etməyi tövsiyə edirlər. Amarant toxumlarında qlüten yoxdur ki, bu da onları qlütənə dözülməzliyi olan uşaq və böyüklər üçün faydalı edir. ET Amarant İnstitutunun məlumatlarına əsasən toxumun tərkibində 30-35%-dək yağ vardır. Həmin yağdan ən çox uşaq qidalarında və farmakoloji preparatların hazırlanmasında istifadə olunduğu üçün hal-hazırda dünyada bazarlarında 1 kiloqramının qiyməti 250-300 ABŞ dolları civarındadır. Amerika alimləri aşkar ediblər ki, amarant yağının istehlakı qanda xolesterinin səviyyəsini aşağı salır və bununla da insanı ürək və damar xəstəliklərindən qoruyur. Ürəyin işemik xəstəliyi və hipertoniya üçün əziyyət çəkənlər üçün amarant əsl şəfadır. Rutinlə zəngin olan amarant damarların divarlarını möhkəmləndirərək varikoz xəstəliyinin inkişafına mane olur. Amarantda "lunazin" adlı peptid aşkar olunub. Bu peptid güclü xərçəngəleyhinə təsir edir və həmçinin şəkərli diabet, ürək xəstəlikləri və insultdan qoruyur. Amarant yağının tərkibində olan nadir maddə "skvalen" orqanizmin hüceyrələrini cavanlaşdırır, xərçəngin yayılmasının qarşısını alır, ekzema, psoriasis, dəmrov, yanıqlar, trofiki xoralar zamanı dərinin daha tez sağalmasını təmin edir.

Təəssüflər olsun ki, qiymətli amarant bitkisinə respublikamızda maraq olduqca azdır. Ancaq Əkinçilik ET İnstitutunda elmi tədqiqat məqsədilə az sahələrdə becərilir.

Tövsiyyə edərdik ki, respublikada fəaliyyət göstərən özəl və fermer təsərrüfatlarının rəhbərləri amarant bitkisinin becərilməsi üçün maraqlarını artırınsınlar və xüsusi sahələr ayrılaraq genişlənməsinə şərait yaratsınlar. Beləliklə onlar həm öz təsərrüfatlarının rentabelli olmasına və bu qiymətli bitkinin yayılmasına nail olmuş olurlar.

**Amarant (Amaranthus) cinsinə və
Amaranthaceae ailəsinə mənsub
olan birillik dənli bitkidir.**

**Amarantın toxumları dünyada
"super-fud" sayılır. Mütəxəssislər
onların qidalı xüsusiyyətlərini
çox yüksək qiymətləndirərək
uşaqların qidalanmasına
daxil etməyi təvsiyə edirlər.**

**Hal-hazırda dünyada bu
bitkiyə maraq atılmışdır.**

**Amarantla maraqlananlar
bu ünvana müraciət edə bilərlər.**

Bakı şəh, Yasamal ray, Mətbuat pr. 529-cu məhəllə,
"Azərbaycan" Nəşiriyatı, 2-ci mərtəbə
www.amarant.world amarantworld@gmail.com
Tel. +994 (50) 209 27 83; +994 (50) 212 11 39

